

ELS METGES LLEIDATANS DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

CAMPS i SURROCA, Manuel

CAMPS i CLEMENTE, Manuel

RESUM: En la primera part es valora l'actuació de diferents metges lleidatans durant la Segona República. El primer alcalde de la República, el doctor Estadella, va impulsar actuacions sobre l'aigua de beguda, els aliments, i en malalties com la tuberculosi i la ràbia. També s'estudia l'actuació del Col·legi de Metges de Lleida, que presidia des del 5 de juny de 1932, Tomàs Nart i Fontova, en els traspàs del servei de sanitat a la Generalitat. En la segona part s'estudien diversos metges de Lleida destacats com: Josep Estadella i Arnó, que havia estat president del Col·legi durant la dictadura de Primo de Rivera, o l'activitat de l'oftalmòleg Antoni Pujadas Fabregat, secretari del Col·legi durant la República i director del "Boletín Médico", o de Pere Castro Vicen, introductor dels raigs X a Lleida cap el 1912, o Amali Prim Seguí, director del "Boletín Médico" de 1917 a 1921.

Paraules claus: Medicina lleidatana Segona República. Col·legi de Metges de Lleida. Joan Estadella i Arnó. Tomàs Nart i Fontova, Antoni Pujadas Fabregat. Pere Castro Vicen. Amali Prim Seguí.

RESUMEN: En la primera parte se valora la actuación de diferentes médicos de Lérida durante la Segunda República. El primer alcalde de la República, el doctor Estadella, impulsó actuaciones sobre el agua de bebida, los alimentos, y en enfermedades como la tuberculosis y la rabia. También se analiza la actuación del Colegio de Médicos de Lérida, que presidía desde el 5 de junio de 1932, Tomás Nart Fontova, en el traspaso de los servicios de sanidad a la Generalidad. En la segunda parte se comentan diversos médicos destacados de Lérida como: José Estadella Arnó, que había sido presidente del Colegio durante la dictadura de Primo de Rivera, o la actividad del oftalmólogo Antonio Pujadas Fabregat, secretario del Colegio durante la República i director del "Boletín Médico", o de Pedro Castro Vicen, introductor de los rayos X en Lérida, hacia el 1912, o Amalio Prim Seguí, director del "Boletín Médico" desde 1917 a 1921.

Palabras claves: Medicina leridana durante la Segunda República. Colegio de Médicos de Lérida. Estadella?. Tomás Nart Fontova. Antonio Pujadas Fabregat. Pedro Castro Vicen. Amalio Prim Seguí.

Durant la Segona República corrien per Catalunya dues idees fonamentals que es van reflectir en la lletra de l'Estatut d'Autonomia i van incidir directament sobre la medicina. Una era la d'acabar amb el concepte de Catalunya dependent per tal de substituir-la pel de Catalunya autònoma, pensament que va donar lloc, en el terreny universitari, a la creació de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la nova Facultat de Medicina.

L'altra era la d'acabar amb el concepte de província, que vol dir terra per als vençuts, amb la ferma convicció de retornar a l'antiga divisió territorial de caràcter més comarcal, que era la que imperava, en forma de vegueries, abans de la pèrdua de l'autonomia a començaments del segle XVIII. Aquesta segona idea va donar lloc a la desaparició dels col·legis provincials de metges i a la creació d'un Col·legi únic amb les seves delegacions intercomarcals.

Com és natural no ens referirem en la comunicació a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, ja que com indica el títol que li hem donat, en serà protagonista la ciutat de Lleida, amb els seus metges i amb la seva lluita durant els esdeveniments de la Segona República.

EL DOCTOR MARAÑÓN RELATA L'ÚLTIM DIA DE LA MONARQUIA.

Al desembre de 1931, vuit mesos després que es proclamés la República, el Col·legi de Metges de Lleida s'adheria telegràficament a l'homenatge que la Diputació de Madrid tributà al doctor Marañón, que havia estat empresonat per la dictadura i destituït per la Diputació d'aquells temps, perquè no acudia a prestar els seus serveis professionals com a metge de la Beneficència Provincial de Madrid, en aquells moments en que es trobava totalment privat de llibertat.

Gregorio Marañón, que sintonitzava molt bé amb Catalunya i que va ser patró de la nostra Universitat Autònoma, va ser testimoni excepcional de l'agonia i de la mort de la monarquia.

Quan es va saber el resultat de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, el doctor Marañón va voler anar a canviar impressions amb el comte de Romanones, ministre del rei i gran amic seu malgrat les seves diferències polítiques.

Després de la conversa i un cop va arribar a l'hospital per passar visita, rebé l'encàrrec de Romanones per tornar-s'hi a entrevistar amb urgència a l'hotel de la Castellana, on el ministre li va dir que davant la gravetat de la situació, el rei l'havia autoritzat a celebrar una entrevista amb el cap del Comitè Revolucionari, Nicet Alcalà Zamora, amb la condició que la reunió es fes precisament a casa de Marañón, com a terreny neutral.

Quan Marañón va arribar a casa seva, s'hi va trobar a Ortega i Gasset, que gairebé cada dia en sortir de la universitat, anava a parlar amb ell. També s'hi va trobar al doctor Pittaluga que hi havia acudit en busca de noves. Els tres personatges, Alcalà Zamora, Romanones i Marañón, es van reunir en el despatx d'aquest i en l'habitació pròxima van quedar Ortega i Pittaluga, que van explicar després com Alcalà Zamora cridava amb el seu accent andalús: «el rei ha d'anar-se'n abans que es pongui el sol».

En aquella important entrevista, Romanones va dir que el Govern i el rei, davant la transcendència de la votació del dia 12, no volien fer ús de la força, però calia esperar l'escrutini total abans de decidir un canvi transcendent en la vida política del país. Però Alcalà Zamora no volia esperar. A Eibar ja s'havia proclamat el nou règim i segurament en altres pobles d'Espanya, a Barcelona i a tot Catalunya. Era necessari que el rei abandonés Espanya abans que es pongués el sol.

Com que la discussió es prolongava inútilment, Alcalà Zamora va exposar l'argument més contundent. Poc abans d'abandonar els seus companys del Comitè Alcalá Zamora va rebre l'adhesió del general Sanjurjo, que era cap de la Guàrdia Civil i notòriament monàrquic, però llavors ja era del costat republicà. Romanones va veure que la batalla estava perduda i per això es va acordar que el rei sortiria en cotxe cap a Portugal a les set de la tarda.

Amb tot això es va crear una llegenda sobre la intervenció de l'il·lustre metge en aquest procés. Els diaris estrangers van repetir que aquest havia estat «el tocòleg de la República». Però la veritat, va dir Marañón, era que ell va ser solament un testimoni presencial del part.

EL DOCTOR ESTADELLA, PRIMER ALCALDE DE LA REPÚBLICA

El Comitè de Salut Pública, constituït immediatament després de proclamar-se la República el 14 d'abril de 1931, va nomenar alcalde de Lleida el metge estomatòleg doctor Sal-lustià Estadella i Arnó.

Atès el poc espai del saló de l'Ajuntament, els 29 regidors elegits en les eleccions del dia 12 es traslladaren en corporació a la Diputació encapçalats per la Guàrdia Urbana i acompanyats d'una banda de música militar que saludà la corporació, al sortir de l'Ajuntament, amb l'himne revolucionari «la marsellesa», corejada per la compacta multitud entusiasmada. Un cop a la Diputació, els regidors ratificaren l'elecció d'Estadella i es constituí l'Ajuntament, en el qual el metge oftalmòleg Antoni Pujadas i Fabregat ocupà el càrrec de síndic.

El primer que es va fer va ser escriure l'acta de constitució de l'Ajuntament en català, innovació que calia estendre a tota mena de documents i expedients que es tramitessin, sense cap més excepció que els que anessin adreçats a determinades persones i oficines. Estadella considerava que no podia adoptar-se un radicalisme exagerat perquè alguns documents calia estendre'ls necessàriament en castellà, com els de quintes i els que havien de produir efectes en els tribunals contenciosos administratius. Aviat es van escriure en català els cartells del teatre municipal, els taulells d'anuncis de l'Ajuntament, els rètols dels carruatges dels diferents serveis municipals, etc.

També es va acordar proveir-se amb preferència dels productes de les cases que a Lleida i fora de Lleida fessin llur propaganda en català, sense que això volgués suposar un atac a les altres terres ibèriques

En celebrar-se el primer aniversari de la República, s'estrenà el nou Ajuntament en el reconstruït edifici de la Paeria. Estadella va poder exercir amb tranquil·litat el càrrec d'alcalde gràcies a l'esplèndida majoria encapçalada pel Partit Radical. Però un cop convocades pel Govern de la República les eleccions per constituir el Parlament de Catalunya, que tindrien lloc el 20 de novembre de 1932, Esquerra Republicana prengué l'acord de presentar-s'hi sola. Per això els radicals es van veure obligats a formar una agrupació amb altres partits.

Aquesta greu divergència va fer que el 4 de novembre Estadella presentés la dimissió. Però li va ser desestimada. Pocs dies després, el 18 de novembre, Cervera l'acusà de cobrar despeses no justificades de representació en un càrrec gratuït i obligatori com era el d'alcalde.

També l'acusà que es dirigia als electors amb cartes esteses en paper que portava la capçalera de l'Ajuntament. Ambdues acusacions van ser elegantment desmentides per Estadella, el qual acusà a Cervera del fet de recórrer l'horta de Lleida per comunicar als pagesos que les multes que se'ls imposaven per no haver-se proveït de les plaques dels carros, eren cosa de l'alcalde. Afegia també que si guanyava les eleccions l'Esquerra Republicana, totes les despeses de les escoles anirien a càrrec de l'Ajuntament, i no com fins aleshores, que tan sols donava unes petites subvencions. Tot això constituïa veritables coaccions electorals.

La dimissió irrevocable es va fer efectiva en la sessió del dia 28, en la qual Estadella va comunicar que el resultat de les eleccions del dia 20 no li permetia continuar un moment més al front de l'alcaldia. El poble li havia retirat la confiança i com a conseqüència s'havia de traspasar l'alcaldia a Esquerra Republicana. Tots els grups van qualificar Estadella de bon lleidatà i honrat administrador de la cosa pública. Va ser elegit nou alcalde, Antoni Vives Estover, d'Esquerra Republicana.

El doctor Pujadas, que s'havia fet un bon nom amb les seves actuacions com a cap dels serveis sanitaris municipals, continuà exercint el mateix càrrec amb l'alcalde Vives. El 6 de desembre s'inaugurà el Parlament de Catalunya. A Lleida es va endomassar la casa consistorial i a Tàrrrega, el mateix dia 6, es va homenatjar el mestre Güell, gran músic i excel·lent pintor.

LA SALUT PÚBLICA

El doctor Estadella fou especialment sensible als problemes de salut que afectaven la ciutat. Va impulsar actuacions sobre l'aigua de beguda i els aliments i contra la tuberculosi i la ràbia. Feia anys que s'usava un cabal d'aigua procedent del riu Noguera Ribagorçana, el qual es captava a la resclosa de Pinyana. Unes anàlisis de l'any 1911 van informar que en aquest punt l'aigua era molt pura químicament i bacteriològicament. Però en el recorregut del canal l'aigua patia contaminacions que van ser comprovades en analitzar-la en una font pública de la ciutat. A causa d'aquest antic problema, el 8 de maig de 1931, es va decidir estudiar el cost d'una instal·lació de filtratge i d'esterilització. El 21 d'octubre de 1932 es decidí procedir a la seva correcció bacteriològica amb hipoclorit sòdic, tal com indicava l'informe dels doctors Josep Rabasa i Francesc Cava. S'acordà també la construcció d'una casa destinada a l'esterilització.

Els doctors Rabasa i Cava van fer anàlisis de diverses mostres captades en llocs diferents del servei i no van aconseguir aïllar el bacil d'Eberth. Però van aïllar el colibacil, encara que poques vegades. Van observar que la majoria dels casos de febres tifoides afectaven a persones que portaven poc temps de residència a la ciutat; en canvi, en els nens i adolescents indígenes eren freqüents les enteritis de curs ràpid i benigne. Van concloure que les aigües que abastaven la ciutat, si bé eren molt bones en el lloc de la seva captació, arribaven al consumidor contaminades; i si bé les xifres de mortalitat per infeccions d'origen hídric no eren molt elevades, aquestes malalties revestien sempre un caràcter endèmic amb exacerbacions periòdiques durant la tardor.

Però les obres per potabilitzar l'aigua no van ser immediates. Dos anys després d'haver deixat l'alcaldia el doctor Estadella, un ban de l'alcalde Vives del mes de setembre de 1934, assabentava els lleidatans que havien estat acabades les obres i circulava aigua potable des del dia 22 d'agost. Malgrat les mesures esmentades, va haver-hi alguna contaminació puntual, com la que va denunciar el regidor metge Josep Baró Bonet l'agost de 1935, a causa d'unes clavegueres de Vilanova d'Alpicat. Aleshores ocupava l'alcaldia interinament el doctor Rovira Nebot, el qual, acompanyat pels doctors Baró i Rabasa, va visitar el lloc de la contaminació i va adoptar les mesures oportunes.

L'altre problema que preocupava era el de la tuberculosi. Les vaqueries del casc urbà de Lleida no reunien les condicions higièniques necessàries. Una d'elles, situada a la travessia de Múrcia, va provocar molta polèmica i pressions per traslladar-la a l'extraradi. Es va comprovar que més del 25% de les vaques de la ciutat eren tuberculoses, motiu pel qual l'Ajuntament, d'acord amb la Junta de Sanitat, el 6 de novembre de 1931 va prendre l'acord de prohibir la instal·lació de cap nova vaqueria a l'interior de la ciutat.

L'any 1929, el doctor Humbert Torres ja havia aconsellat a l'alcalde Pujol la conveniència que l'Ajuntament adoptés mesures per combatre la pesta blanca que aterrava la humanitat. Però aquestes mesures no es van adoptar perquè el cos mèdic municipal va considerar que la vacuna no era gaire coneguda i no se sabien els resultats.

El 29 de juliol de 1932, el doctor Estadella va reprendre l'assumpte. Atès que l'Ajuntament de Barcelona obligava a vacunar a tots els nadons, encarregà als doctors Rabasa i Cava que s'informessin a Barcelona sobre la possibilitat d'aplicar la vacuna Calmette a Lleida. Aquesta vegada el cos mèdic municipal no solament va acceptar posar en marxa el servei a Lleida, sinó que li era urgent fer-ho

Quant als aliments, el 5 de juny de 1931 es va prohibir la venda de peix fresc en els comerços fora dels mercats autoritzats, excepte a la barriada de la Bordeta. També es va prohibir embolicar la carn, el peix i les substàncies greixoses amb paper de diari. S'exigia a les tendes i a les carnisseries que ho fessin amb una glassa per tal d'evitar el contacte amb les mosques. Els caps de bestiar sacrificats a l'escorxador, no podien estar penjats a l'exterior de les tendes per tal d'evitar la contaminació amb els vianants.

L'actuació més important d'Estadella va ser la construcció del mercat de verdures i comestibles de Pi i Margall, el qual va substituir el de la cèntrica plaça de la Constitució, de mala fama si es tenen en compte les crítiques d'alguns metges de la ciutat amb vocació higienista, com els doctors Francesc Fontanals i Araujo i Amali Prim i Seguí.

La ràbia, com a problema sanitari tradicional, seguia produint maldecaps. Va haver-hi un brot a Lleida i pobles veïns a finals de maig de 1931. Estadella va ordenar administrar estricnina als gossos errants. Un any després va rebrotar en els termes municipals de Lleida, Albatàrrec, Aitona, Ibars d'Urgell, la Fuliola i altres.

Aconsellat pel doctor Pujadas, el 24 de juny de 1932, Estadella va acceptar l'aplicació d'una vacuna japonesa que havia donat molt bon resultat a Barcelona.

A l'estiu de 1933, es va tornar a presentar el problema. El 16 de juny, Pujadas va aconsellar que calia reforçar la campanya de persecució i de vacunació dels gossos amb la

intervenció de la Casa de Socors, la qual estava preparada per aplicar tractaments antiràbics als pacients.

En aquest últim episodi, que també va afectar la ciutat de Barcelona, algú va dir que Lleida avantatjava a Constantinoble en l'abundància de gossos, tot i que aquesta ciutat tenia fama de ser on n'hi havia més.

Uns dies després, el 23 de juny, l'Ajuntament va aprovar una sèrie de mesures de prevenció i tractament de la ràbia amb la participació del laboratori municipal, que es van concretar en un ban de l'alcalde Vives publicat el 16 d'agost d'aquell any.

EL COL·LEGI DE METGES

En les eleccions del 5 de juny de 1932 va sortir elegida la Junta que presidiria el doctor Tomàs Nart i Fontova, de Bellcaire, en substitució de la que presidia el germà de l'alcalde, Josep Estadella. Per primera vegada ascendia a la presidència un metge no resident a la capital, fet que marcava l'ascens de la medicina en els nuclis forans que tant havia envigorit el Sindicat de Metges de Catalunya.

Però sobretot, aquell any es caracteritzà per la discussió i l'aprovació de l'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents, cosa que preluïava l'imminent traspàs dels serveis de Sanitat a la Generalitat. El Col·legi s'annexionà als postulats del Sindicat, el qual havia lliurat al president Macià la seva visió de la futura sanitat catalana.

El 24 de maig de 1933, l'organització de les professions sanitàries passava a dependre del Govern de la Generalitat, el qual decretà que la medicina seria reglamentada per l'Estatut del Col·legi Oficial de Metges de Catalunya, segons el qual es constituïria un Col·legi únic per a tota Catalunya. Això va fer mobilitzar ràpidament la classe mèdica. Entre nosaltres, l'actitud descentralitzadora del doctor Pujadas va ser molt ben vista pels col·legiats. Es considerava que el Col·legi únic representava un atac a l'autonomia de les comarques, les quals restarien sotmeses al centralisme barceloní. Aquest criteri era compartit pel Col·legi de Girona, però no pel de Tarragona, que es mantenia en una posició neutral. Es va acordar que els col·legis de Lleida i de Girona presentarien un projecte d'Estatut del Col·legi únic de caràcter descentralitzador, diferent del que presentà el de Barcelona, de tendència unificadora.

Els punts més importants de l'Estatut del Col·legi de Metges de Catalunya, declarat vigent el 18 de desembre de 1933, pocs dies abans de la mort del president Macià, eren que tindria la seva seu allí on acordessin la majoria de col·legiats i que crearia delegacions

a les comarques que comptessin, al menys, amb 100 col·legiats. En principi es constituïrien cinc delegacions: la gironina, la lleidatana i la tarragonina, que substituïrien els col·legis provincials; la barcelonina per als metges de les comarques i la de Barcelona per als de la ciutat. El govern i l'administració del Col·legi anirien a càrrec del Consell del Col·legi, format per un president, un secretari i uns vocals representats de les delegacions comarcals, a raó d'un per cada 200 associats. En la junta general del 20 de gener de 1934, el doctor Rovira Nebot va manifestar que les atribucions que el Reglament del Col·legi únic concedia a la Secció de Lleida, havien de ser reconegudes per dret propi i no per delegació.

El conseller de Sanitat i Assistència Social, doctor Dencàs, no va acceptar el projecte de reforma de l'Estatut del Col·legi únic aprovat per tots els col·legis catalans. El 5 de juny, Pujadas explicava als col·legiats que des de l'aparició del primer decret que estructurava l'Estatut del Col·legi únic, els col·legis catalans havien celebrat moltes reunions amb el desig que es fessin algunes modificacions. Però les modificacions que es demanaven no foren ateses, sinó en part, pel conseller de Sanitat. Això va crear un estat de descontent que obligà a adoptar certes actituds de resistència passiva, com la dimissió de la Junta de Govern del Col·legi de Lleida.

Però acte seguit el doctor Nart va explicar que el dia anterior Dencàs va acceptar, excepte dues, totes les reformes que li van sol·licitar els presidents dels quatre col·legis de Catalunya i el del Sindicat de Metges. En vista d'això els col·legiats van acordar que s'havia de retirar la dimissió de la Junta de Govern. Es va decidir convocar les eleccions per a la Junta Directiva de la Secció de Lleida i es va acceptar també la proposta del doctor Corachan, de Barcelona, referent als candidats a la presidència i a la secretaria del Col·legi de Catalunya.

El 10 de juny se celebrà l'escrutini dels 150 vots emesos pels col·legiats. Va ser proclamada la Junta de Govern de la Secció de Lleida, amb el doctor Antoni Ros Batlle, de Verdú, com a president, i com a vocals de Lleida per al Consell del Col·legi de Metges de Catalunya van resultar elegits els doctors Pujadas, Rovira, Godàs i Mostany. Finalment, August Brossa Bosqué va resultar elegit president del Consell del Col·legi i Joan Fontcuberta Cases, secretari.

El local de la secció de Lleida era al número 9 de l'Avinguda Blondel, en una de les dependències del Liceu Escolar, on hi tenien també llur estatge els col·legis de veterinaris, d'odontòlegs i de matrones. Tenia un saló de sessions on hi cabien més de 100 persones, decorat amb un bust del doctor Bartomeu Robert i amb tapissos d'assumptes mèdics, una pantalla i una màquina de projeccions. Aconseguit aquest objectiu del Col·legi únic, de seguida va venir la revolució del mes d'octubre.

EL METGES DE LLEIDA I LA REVOLUCIÓ D'OCTUBRE DE 1934

El 12 de setembre, el president Companys i el conseller de Sanitat van col·locar la primera pedra de les obres d'ampliació de l'Hospital. El doctor Humbert Torres, diputat del Parlament de Catalunya, va pronunciar un eloqüent discurs. Pocs dies després dimitia Dencàs com a conseller de Sanitat.

Coincidint gairebé amb la mort de Santiago Ramon i Cajal (+ 17 d'octubre), el 4 d'octubre Alejandro Lerroux formava govern. Aquest fet va provocar una vaga general acordada per les executives d'UGT i del PSOE, la qual va tenir molta transcendència en els miners d'Astúries. La seva insurrecció armada el dia 5 va provocar la declaració d'estat de guerra. La tarda del dia següent Lluís Companys va proclamar l'Estat Català en la República Federal Espanyola i es va solidaritzar amb els dirigents de la protesta, als quals va invitar a establir a Catalunya el Govern provisional de la República

El Govern va respondre immediatament amb l'extensió de l'estat de guerra a tota Espanya. A Barcelona, la ferma actuació del general Batet, va fer possible que a les 6 del matí del dia 7, el president Companys assumís la seva responsabilitat i es lliurés a les seves tropes. A conseqüència d'aquests fets polítics van ser empresonats els metges de Lleida Humbert Torres Barberà, Enric Godàs Vila, Antoni Pujadas Fabregat, Eduard Finestres Serrano, Antoni Gili Burguet i Josep Benavent Carracedo; i quant als metges rurals, van sofrir les mateixes conseqüències els doctors Àngel Foix Quer, de Vilanova d'Alpicat, Francesc Sanuy Rúbies, de Soleràs, i Victor Salagaray Garcia, de Tarroja.

El president del Col·legi, doctor Ros, acompanyat pels doctors Baró i Rovira, van visitar el governador militar amb la finalitat que accelerés la resolució dels expedients. Després, amb el doctor Amali Prim va dirigir-se a l'hospital a visitar el doctor Sanuy, retingut allí perquè estava malalt. Tan prompte com fou possible obtenir l'oportú permís, una comissió de metges de Lleida integrada pels doctors Roig, Solà Pàmpols, Borràs, Monrabà i Prim, anà a visitar els metges detinguts, excepte el doctor Gili, perquè al quarter de la Panera no s'hi autoritzava l'accés.

El mes de desembre ja havien estat alliberats tots, excepte el doctor Benavent, que havia estat empresonat a Barcelona i després a Lleida, fins que una amnistia el va alliberar després de més d'un any de retenció. Àngel Foix i Quer, metge de Vilanova d'Alpicat, va morir d'accident d'automòbil a Bèlgica. Era d'idees políticament molt avançades. Havia pres part en la sublevació de Prats de Molló, a les ordres de Francesc Macià. Per aquest motiu tingué d'estar absent d'Espanya fins la proclamació de la República. Durant els fets d'octubre de 1934, prengué una part molt activa com a organitzador de l'assistència mèdica dels revoltosos tancats dins l'edifici de la Comissaria de la Generalitat de Lleida.

A conseqüència d'això va ser empresonat. Un cop en llibertat provisional s'escapà a Bèlgica amb la seva dona, filla d'un metge de Brussel·les, i amb les dues nenes. Malgrat el seu exaltat fanatisme polític, era de caràcter afable i pacífic. Durant el poc temps que gaudí de llibertat, anava cada dia a l'hospital a ampliar els seus coneixements mèdics.

METGES LLEIDATANS DESTACATS

Durant el temps de la República va haver-hi diversos metges lleidatans que mereixerien, si més no en l'àmbit local, un estudi més detallat que el que permet aquesta exposició. Cap d'ells va despuntar en el camp de la medicina científica. Lleida no tenia ni universitat ni estructures adients per fer-ho possible. La seva lluita la van dur a terme des del Col·legi de Metges o a través de la política amb la finalitat de modernitzar l'exercici de la medicina i de millorar la salut pública.

La majoria van dur a terme la seva tasca des de Lleida mateix. Solament el germà de l'alcalde Estadella, el ginecòleg Josep Estadella, va sobresortir a Lleida com a poeta i fora de Lleida, a Espanya, com a ministre del govern de la República, on va ocupar per primera vegada el càrrec de ministre de Sanitat, amb ministeri propi, sense dependre del de Governació com era habitual, encara que annexionat al de Treball i Assistència Social. Deixant de banda metges de tan renom i activitat local com van ser Humbert Torres, Epifani Bellí, Francesc Serra Salses, Juli Vallory i altres, exposarem algunes notes relatives a l'activitat dels doctors Estadella, Pujadas, Castro i Prim.

EL PENSAMENT DE JOSEP ESTADELLA ARNÓ

Quan es va proclamar la República, Estadella ja tenia 51 anys i havia estat president del Col·legi de Metges durant la dictadura de Primo de Rivera. Era també un poeta reconegut. En les eleccions de 28 de juny de 1931, va ser elegit diputat a Corts amb els doctors Epifani Bellí i Humbert Torres. Estava convençut que la missió dels metges era defensar la salut pública al carrer i al Parlament. La salut, des del seu punt de vista, era al mateix temps eufòria, pau, tranquil·litat i valor econòmic. Volia participar en l'estructuració de la sanitat pública a Catalunya i a Espanya. Considerava que s'havia d'acabar amb la concepció del metge antic i anquilosat que es limitava a pujar i a baixar les escales de les cases dels malalts. Considerava que el metge i els mestres havien de ser les primeres figures de les poblacions. La direcció política del poble no l'havia de portar el secretari com fins aleshores, sinó el metge.

El primer Govern provisional de la República va reconèixer els mèrits polítics i personals d'Estadella, aleshores encara president del Col·legi. Li va oferir una important ambaixada,

que no acceptà a causa de la seva modèstia. Aquest estímul, juntament amb les seves dots oratòries, el van fer un destacat conferenciant de temes de sanitat, sobretot a Barcelona i a Madrid.

Creia que els temps de la República havien de ser de construcció. Defugia les estridències inútils i les actituds cridaneres. La seva posició era la d'un partit conservador de l'obra realitzada. Considerava que existia una bogeria per construir escoles sense comptar amb els mestres. Com que aquests no es podien improvisar, creia que es podria confiar la missió d'ensenyar les beceroles, que era la més urgent, a funcionaris i a militars jubilats.

Estadella estava convençut que la sanitat era una conseqüència de la cultura i per això era necessari propagar el seu culte. Considerava imprescindible pensar en el que deixaven de produir els malalts, per tal de convèncer-nos que el major negoci és la sanitat.

Pensava que la República havia d'afrontar de manera valenta el problema de la sanitat pública, tant per humanitat com per egoisme. Estava convençut que existia un veritable nombre d'elements capacitats per dur a terme l'empresa. Creia que un ministeri de Sanitat podria conjuminar tots els esforços i per això era precís reivindicar-lo. Li agradava recordar que la Societat de Nacions havia creat l'Oficina Internacional de Sanitat, la qual donava lleis mínimes a tots els països.

El 24 de març de 1932, va fer un important discurs a Madrid davant les classes sanitàries pertanyents al partit Republicà Radical, convocades per Lerroix. Va dibuixar les directrius per traslladar a la legislació espanyola la reorganització de la Sanitat. Al mateix temps va recordar que en un recent congrés celebrat a Roma s'havia llegit una estadística de 38 nacions, en la qual Espanya ocupava el penúltim lloc quant a la sanitat. Morien anualment de 29.000 a 30.000 tuberculosos d'una xifra superior a 300.000 malalts. No servia de res que l'índex de natalitat fos privilegiat respecte al d'altres països, perquè la mortalitat infantil arribava al 120 per 1000. A més, el paludisme atacava a més de 200.000 espanyols. Això, traduït en pessetes, amb el rendiment no prestat a causa de la malaltia, suposava una pèrdua de 100 milions anuals.

D'altra banda, creia molt necessària la reorganització de la sanitat rural, on era precís redimir els metges de l'esclavitud a la qual els tenia sotmesos el caciquisme. Per aconseguir tots aquests objectius calia arrancar la sanitat pública del ministeri de la Governació i crear el ministeri de Sanitat. Va acabar el discurs recomanant-los-hi que no els aturés la modèstia i va rebre una gran ovació del públic i del mateix Alexandre Lerroix.

Poc temps després, en un altre eloqüentíssim discurs en el Congrés dels Diputats, va defensar l'Estatut de Catalunya i les seves atribucions sanitàries. Al seu entendre, com que les regions espanyoles eren l'únic viu que quedava en el cos de la pàtria, tenien capacitat per dur a terme funcions de sanitat.

A Catalunya li sobrava coratge per administrar la seva política sanitària. Les seves classes sanitàries, al contrari del que es deia a Madrid, estaven lliures de tot pecat d'exclusivisme. Les portes estaven obertes a tots els metges d'Espanya que hi anessin a exercir i es contaven per centenars els metges no catalans que militaven en les files del Sindicat Mèdic de Catalunya, sense tenir en compte la ferma catalanitat del Sindicat.

A més, Catalunya tenia una certa tradició de govern sanitari iniciat per la Mancomunitat. Però llastimosament, quan ja havien madurat els seus projectes, el cop sec de la Dictadura els va fer fondre.

Estadella estava profundament convençut que Catalunya era capaç d'autogovernar-se sanitàriament. Ho havia defensat el doctor Pittaluga, director de l'Escola Sanitària Espanyola. A més, altres països ho practicaven. La Constitució li atorgava possibilitats i solament faltava que el Parlament li reconegués el dret. De no fer-ho, cometria una injustícia i una mala obra patriòtica. Va ser aclamat amb crits de "¡muy bien, muy bien!"

Un any després, cap a l'agost de 1933, va ser nomenat director general de Beneficència i Sanitat dins el ministeri de la Governació. Des d'aquest càrrec se li va confiar la confecció d'un projecte per a la creació del ministeri de Sanitat.

De seguida va sortir una ordre signada per ell mateix sobre l'obligació que en els cinemes es projectessin pel·lícules de caràcter sanitari, les quals els hi serien lliurades per la mateixa subsecretaria de Sanitat i Beneficència. La duració no podria sobrepassar els 12 minuts per sessió. Aquesta ordre es va fonamentar en la importància que el cinematògraf anava adquirint en el nostre país i en les possibilitats que aquest art oferia com a mitjà didàctic i propagador de coneixements assequibles a una gran massa de població.

El mes de gener de 1934, un cop es va saber que arran de l'última crisi ministerial Estadella havia estat nomenat ministre de Treball, Sanitat i Assistència Social del Govern de Lerro, el Col·legi de Metges li va enviar un telegrama de felicitació signat pel doctor Pujadas. En la Junta directiva del 9 de gener, presidida pel doctor Nart, es va acordar que una comissió de membres de la Junta aniria a Madrid per assistir al banquet que es faria en el seu honor.

La celebració es va fer l'11 de gener a l'hotel Nacional. Hi assistiren, entre altres personalitats, cinc ministres. Lerro envià una lletra saludant al «eximio maestro en Gay

Saber». La sala estava plena de catalans, principalment de les comarques de Lleida. El nombre de comensals passava de 400. El doctor Piga parlà en nom de les classes sanitàries. Estadella agrai l'homenatge i manifestà que l'amistat és un parentiu espiritual prolongació de la família.

Va explicar que era republicà des de l'adolescència i que malgrat el seu ascens progressiu era difícil mantenir-se en el càrrec amb dignitat i al mateix temps ésser útil a la pàtria. Considerava que havia estat una missió delicada el fet d'arribar al ministeri en moments tan difícils i plens de passions polítiques, sense oblidar que hi havia polítics que confiaven en la revenja. Acabà l'acte amb visques a Lleida, al metge poeta, a Catalunya i a Espanya. De seguida hi hagué una nova crisi ministerial, però la cartera de Treball va ser novament confiada a Estadella.

La Setmana Santa d'aquell any va passar uns dies a Lleida, on va ser obsequiat amb un banquet pels seus amics particulars i polítics i amb un altre d'oficial per les autoritats de la província. Poc temps després, l'Ajuntament va declarar la seva excedència forçosa, sense sou, com a metge titular i tocòleg, ja que aquest càrrec era incompatible amb el de ministre del Treball de la República.

Amb motiu de la «Fiesta de la Raza» d'aquell any 1934, se'l va premiar pel seu treball «Un canto a España». El premi concedit l'atorgava el president de la República i el ministre de Sanitat l'havia presentat sota pseudònim. El Col·legi el felicità pels seus èxits literaris en terres de Castella.

En esclatar la Guerra Civil es va donar la notícia errònia que s'havia adherit al Movimiento Nacional, cosa que s'hagué de desmentir des de l'Espanya republicana. Per aquest fet, Estadella s'expatrià a Andorra, on exercí la seva especialitat amb èxit. Va morir, ja repatriat, l'any 1951, amb fama de metge, de polític i de poeta integrat en la tetralogia dels grans poetes lleidatans Magí Morera i Galícia, Màrius Torres i Jaume Agelet i Garriga.

L'ACTIVITAT LOCAL DE L'OFTALMÒLEG ANTONI PUJADAS FABREGAT

Un cop proclamada la República, el doctor Pujadas, que era aleshores secretari del Col·legi de Metges i director del Boletín Médico, va començar a dirigir i a publicar un nou setmanari català republicà titulat «Occident». La seva activitat la va dur a terme com a conseller de l'Ajuntament i com a membre molt actiu del Col·legi de Metges, on ocupà diversos càrrecs de la Junta Directiva. Va ser el principal defensor de l'autonomia del Col·legi de Lleida quan aquest la va perdre en crear-se el Col·legi únic.

Pujadas va fer una bona tasca municipal en l'Ajuntament presidit per Sal·lustià Estadella, on va actuar com a conseller delegat de l'alcaldia en qüestions sanitàries. Des d'aquesta posició va actuar sobre els serveis del Laboratori i de la Beneficència municipals. Després continuà en altres consistoris posteriors. El Laboratori duia a terme bàsicament les anàlisis de la llet i dels aliments. Però funcionava molt malament perquè els regidors de la dictadura en desconeixien les seves necessitats. Pujadas, que com a metge entenia molt bé el tema, estava convençut que això s'arreglaria quan el serveis es traspassessin a la Generalitat. Per això es pronuncià en contra d'expedientar el cap del laboratori, tal com s'havia proposat per l'Ajuntament.

Al febrer de 1932 va estructurar els serveis d'assistència mèdica social (Beneficència municipal), destinada als pobres. Els hi va proporcionar les targes d'identitat on hi constava el nom del metge, del practicant i de la llevadora que els hi corresponia per barris. Assignà l'assistència domiciliària als metges titulars amb el mateix horari que el Sindicat de Metges de Catalunya havia establert per a les visites ordinàries en els contractes d'igualia.

Els serveis en el Dispensari els prestarien els metges municipals en la forma i en les hores reglamentàries, amb l'obligació de presentar una nota estadística dels serveis prestats per tal de registrar-los en un llibre. Tota aquesta reestructuració va ser molt elogiada per l'alcalde Estadella. Però és que la trajectòria mèdica i social de Pujadas també va ser apreciada per la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, la qual el va nomenar acadèmic corresponent juntament amb els doctors Nart, de Belcaire, i Ros, de Verdú. Això succeïa a finals de 1932.

En el terreny de les idees, malgrat el laïcisme imperant amb el qual combregava, va defensar la celebració del dia de Sant Jordi perquè la festa tenia un sentit nacional i català; en canvi, en relació a la de Santa Cecília, si bé al principi estava al costat dels que la volien suprimir, al final va acceptar la tesi d'Estadella, que era la de conservar-la sense que l'Ajuntament hi participés. Quant als jesuïtes, es va adherir a la petició de la seva expulsió.

Va ser un acèrrim defensor del vot de la dona perquè considerava que era un avenç. S'havia estès l'opinió que si bé les dones de les ciutats estaven quelcom capacitades per exercir-lo, no passava el mateix amb les dels pobles, subjectes a la influència clerical. Pujadas es va rebel·lar contra aquesta opinió i va manifestar que, segons les estadístiques, a Espanya hi havia més analfabetisme entre els homes que entre les dones.

A meitats de 1934, el conseller de Sanitat decretà la dissolució de les juntes provincials de Beneficència i les de protecció de menors de les ex-províncies catalanes. En el seu

lloc s'organitza el Patronat d'Assistència Social. Com no podia ser d'altra manera, Pujadas va ser nomenat vocal de la Secció de Lleida, juntament amb els doctors Epifani Bellí i Francesc Serra Salsas. Després d'haver deixat l'Ajuntament, el doctor Pujadas va ser reposat en el seu càrrec de conseller a començaments de 1936.

EL DOCTOR PERE CASTRO VICEN

El doctor Pere Castro (1876-1935), fill del confiter del mateix nom, va ser l'introduïdor a Lleida dels raigs X cap al 1912, amb la qual cosa assolí als ulls de tothom una personalitat màgica i misteriosa. Durant les festes de Nadal de 1925, va tenir la idea d'exposar sis radiografies a l'aparador de la camiseria Ribé del carrer Major, amb les quals aconseguí cridar poderosament l'atenció de professionals i de profans. D'aquesta manera corroborà el seu tarannà misteriós.

Va estar des de sempre molt vinculat a la vida col·legial. Va ocupar el càrrec de president des de l'any 1908 al 1910 i de vicepresident l'any 1931. Entre aquestes dues dates formà part nombroses vegades de la junta col·legial com a secretari. Molt amic dels infants, l'any 1907 dissenyà amb Pere Capdevila la figura del nostre popular i entranyable Marraco. Va ser regidor de l'Ajuntament l'any 1917, quan era alcalde Humbert Torres. Morí el 4 d'abril de 1935, als 59 anys.

Havia estat conseller del Sindicat de Metges de Catalunya, el qual, encapçalat pel seu president doctor Corachan, li va dipositar un ram de flors a la seva tomba sis mesos després de la seva mort. Estava convençut que l'Estatut havia d'ésser el basament de la nova Catalunya que volien els catalans: lliure, dintre d'Espanya i útil per fer una Espanya més gran i més forta. Aquesta idea la va manifestar el 23 d'abril de 1931 a l'hotel Palace en motiu de l'homenatge que el Col·legi de Metges va fer als doctors Humbert Torres, Epifani Bellí i Josep Estadella en haver estat nomenats diputats a corts.

EL DOCTOR AMALI PRIM SEGUÍ

Lleidatà de soca-rel i fill d'Agustí Prim, cronista oficial de la ciutat, Amali Prim destacà en el camp de la medicina i com a músic eminent admirador de Chopin i, sobretot, de Wagner. Va ser director del Boletín Médico des de 1917 fins a 1921 i de la revista Lleida entre els anys 1921 i 1930. Però sobretot va ser l'ànima del Col·legi de Metges.

La seva preocupació per la higiene dels aliments va influir perquè l'Ajuntament construís el mercat de Sant Lluís amb el suport de la Mancomunitat. Va ser un gran defensor

de la col·legiació obligatòria a partir de 1917. A l'adveniment de la Segona República, Prim va militar a Esquerra Republicana. Quan el maig de 1934 es constituí l'Agrupació Mèdica dels Metges Socis de Joventut Republicana, en va ser el president.

En una nota del Butlletí Mèdic on Prim parlava de «L'estament mèdic català», va aplaudir la creació d'un Col·legi de Metges de Catalunya únic perquè considerava que amb el reconeixement de l'autonomia per part la República Espanyola, automàticament havia de desaparèixer la divisió del territori en quatre províncies. Les organitzacions que s'havien basat en aquest esquarterament devien ser substituïdes per amples concentracions de tots els catalans units per unes mateixes activitats, cosa que a títol particular ja venia fent el Sindicat de Metges de Catalunya.

En aquest sentit, a diferència d'altres metges lleidatans, la seva visió era més ampla. Considerava Catalunya com una realitat nacional i unificadora. No és estranya aquesta concepció si tenim en compte la seva ànima d'artista. No oblidem que la seva admiració per Wagner el va empènyer a estudiar alemany, idioma que va dominar fins l'extrem de ser-ne professor. Va formar part com a promotor i vicesecretari d'un reduït grup d'entusiastes wagnerians, germen de la que seria l'Associació Wagneriana de Barcelona, fundada el 1901. És lògic que el seu sentiment musical l'ajudés a veure molt més enllà dels estrets límits de Lleida i fes de Catalunya el seu ideal. Per això va aplaudir la creació del Col·legi únic.

Un company de professió, el doctor Josep Baró Bonet, que el juliol de 1934 va substituir el doctor Pujadas en la direcció del Butlletí Mèdic, amb una visió més política considerava que si bé aquest Col·legi era una entitat d'aparença única, en realitat no era res més que allò que devia ésser, és a dir, la federació de les seccions comarcals constituïdes amb fisonomia pròpia i amb autonomia reconeguda. Pensava que aquesta autonomia de les seccions s'havia aconseguit gràcies a la voluntat unànime dels metges catalans, la qual va ser finalment atesa per les autoritats sanitàries i va quedar plasmada en els Estatuts del Col·legi de Metges de Catalunya.

El 2 de novembre de 1937, quan ocupava el càrrec de secretari general i d'oficial major del Col·legi, Amali Prim morí com a conseqüència del bombardeig quan es trobava a la seu col·legial i, a la vegada, domicili particular. Pocs dies després, moria la seva esposa, Dolors Padró Rauret, de resultes de les ferides que patí en aquell bombardeig.

ARXIU CONSULTAT

AML (Arxiu Municipal de Lleida), Llibres d'actes, 1931-1934.

BIBLIOGRAFIA

Camps Clemente, M.; Camps Surroca, M.: El doctor Amali Prim Seguí (1878-1937). Butlletí Mèdic. Col·legi Oficial de Metges de Lleida. Núm. 43, novembre de 2003, 18-21.

Camps Surroca, M.; Camps Clemente, M.: L'alcalde Estadella i la salut pública. Butlletí Mèdic. Col·legi Oficial de Metges de Lleida. Núm. 61, novembre de 2006, 26-30.

Camps Surroca, M.; Camps Clemente, M.: L'activitat sanitària de l'oftalmòleg Antoni Pujadas. Butlletí Mèdic. Col·legi Oficial de Metges de Lleida. Núm. 64, maig de 2007, 27-30.

Camps Clemente, M.; Camps Surroca M.: Els inicis de la radiologia a Lleida, el Dr. Pere Castro. Butlletí Mèdic. Col·legi Oficial de Metges de Lleida. Núm. 26. Gener de 2001. Pàgs. 16-18.

Camps Clemente, M.; Camps Surroca, M.: Orígens i evolució del Col·legi de Metges de Lleida. Lleida, 2003.

Marañón, G.: Caída de la Monarquía. Obras Completas. Tomo IV. Espasa Calpe. Madrid. 1968. 487-495.

Saltor Soler, O.: El metge poeta lleidatà Josep Estadella Arnó. III Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Actes. Vol. I. Lleida, 1981. 330-331.

Sol Clot, R.: Quatre polítics lleidatans. Col·lecció «La Banqueta». Quaderns de divulgació ciutadana, núm. 9. Ajuntament de Lleida. 1987.